

Мбр. човд2/26

126/26

# КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД

## ЈЕДНА ЗБИРКА СТУДИЈА О ДОСТОЈЕВСКОМ,

«О Достојевском, II, Сборник статей, под редакцијом А. Л. Бема —  
Прага, 1933.

У Прагу, при Руском народном универзитету, постоји од 1925 године Семинар за изучавање Достојевског. У ствари, једно научно друштво, јер су и управљач и сарадници личности одређених научних квалитета. Уз многе друге и разноврсне труде и ~~семинара~~ Семинара, ту је сада други том сабраних студија у области Достојевскова ствара-<sup>perspektive</sup>ња и његове личности.

Кад се свеска дочита, остаје пре свега једно импозантно опште осећање: колико Руси, свих струка, своју домаћу литературу познају, с њоме живе, на сваком духовном хоризонту је виде, у свакој струци и муци је припитују. Може се казати да Руси с помоћу својих великих писаца и песника, с помоћу њихових идеја, учења и ауторитета, ~~се~~ <sup>Они</sup> подижу који било свој рад од нижег рада на степен вишег рада, ~~а~~ <sup>Они</sup> ~~да се у овој културној~~ своју домаћу књигу као извор ~~живих~~ <sup>живих</sup> мисли и снага. Прошло се кроз револуције идеја, емоција и форми, политике, науке и уметности, ~~али~~ <sup>али</sup> Руси, на разним местима и разних настројења, једну своју културну форму не дирају као што се у око не дира: према својим великим писцима остају у ставу ~~који~~ <sup>који</sup> је одредио Достојевски казавши једном завазда ко је и шта је Пушкин за сву Русију, и за све Русије. Нама се чини да ~~у~~ <sup>свет</sup> осећа: да један Пушкин, један Достојевски, или Тургенев, и т. д., стоје ~~на~~ <sup>на</sup> чудесно истој раздалјини од свих руских пребивалишта и живота, ~~да се~~ <sup>да се</sup> стално ~~у свима видљиви, због~~ <sup>у свима видљиви, због</sup> ~~своје~~ <sup>своје</sup> ~~великости~~ <sup>великости</sup> Руси велики писци не прелазе у историју, остају усред живота и рада.

У овој свесци, сем проф. Горака, који је Чех, и који је дао рад компаративно дискриптивног карактера, («Деца сатане» Пушкинског и Достојевски), сви остали сарадници су Руси, и дали су радове мање или више кореног карактера. Зато је ~~у~~ <sup>у</sup> потпуно немогућно приказати те радове синтетички, а ~~меда~~ <sup>меда</sup> нема у ревији општег објекта да се сва ~~у раду посвети странима~~ <sup>у раду посвети странима</sup> ~~Издвојићемо~~ <sup>Издвојићемо</sup> ~~нешто~~ <sup>нешто</sup> не у смислу ~~не~~ <sup>не</sup> вредности, него по потреби најзгоднијег коментара за шире слојеве нашег света који је баш ту недавно добио у српском преводу безмало целог Достојевског.

В. В. Зјењковски приложио је зборнику рад о старом Карамазову и карамазовштину уопште. Ми се на том раду задржавамо у првом реду зато што је аутор узео да објасни оне типове Достојев-

скога који спадају међу најмрзосније и најниже, и који су читаоцима понајчешће врло загонетни. Реч је о Карамазовима, али се подразумевају и други, јер Карамазови стоје на крају родослова разних Свиригајлових и Ставрогина.

Г. Зјењковски заузима став према онима који су писали да су Брати Карамазови дијалектика о добру. Он тврди да је у том роману главно: тема пола, ~~дакле је то дело~~ у основи дијалектика о полу и његово преображењу, његовој сублимацији. Аутор подвлачи разлику између енергије пола и полне енергије. Полна енергија вуче мање или више у реалност сексуалности, и може да одвуче у ону развратну реалност о којој тако радо говори Карамазов отац. Енергија пола ~~није~~ само ствар физиологије. То је суштинска енергија бића, извор личности, то је творачка енергија, која може прећи у све друге творачке енергије. То је дакле енергија која никада не престаје бити у вези са духовним. Отуда сладострашће, кад је прекомерно, значи увек раздешеност космичких сила у човеку. Код Достојејевског, одиста, полна неуздржљивост иде увек са духовним падањем. Падање то је трагично код два старија брата Карамазова и Ставрогина, а одвратно и конично код Карамазова оца и Свиригајлова.

Зато што је енергија пола у вези са духовним, могућна је сублимација пола, и зато има сем реализма пола и филозофија пола. Г. Зјењковски, говорећи о тим сублимацијама, има на уму, чини нам се, најмодернија научна истраживања у том правцу. Ми пожељамо читаоце да у древно-ниђанским Упанишадама има учење о уздржаној енергији пола која може да се претвори у најплеменитије енергије у човеку.

По Г. Зјењковском, ни стари Карамазов не може до краја негирати везу енергије пола с духовним. Он највише воли најчистијег сина Аљошу, од њега чека последње, трепетом пита Ивана: има ли Бога? ~~и~~ дакле вуче неки »духовни страх«, по речима Г. Зјењковског. Мића Карамазов, који је говорио: »волео сам разврат, волео сам и срам разврата«, тај Мића воли Бога, а нарочито воли лепоту; он просто гине од жеђи за лепотом. Њега дакле естетичка сублимација енергије пола чува од пропасти. Он собом доказује да је метафизика лепоте ~~борба~~ ~~у срцу~~, да је дакле и она на дну енергије пола.

По Г. Зјењковском, уосталом и по Достојејевском, најнише је Карамазов брат Иван. Он има сву страховиту страст за животом коју и остали Карамазови. »Све ће победити моја младост, свако разочарење.« »Карамазовска снага нискоје је снага која све издржи.« по духовним напрезањима стоји даље од оца Карамазова него сви остали. ~~Он се, пред сублимацију, која~~ ~~и~~ тежи ка добру, он се као личност раздваја и цепа. ~~И~~ је код њега, у дијалектици и напору само морални разум на послу, он не улази у трагедију добра, него само у трагедију моралног разума. Иван неће прави духовни живот, који зна да у животу не влада, и не може владати само добро; он пркосно теоријски тражи да на земљи не буде једне сузице једнога детета. ~~И~~ иначе, објављује бунт Богу. Отуда се он, у познатом трагичном моменту, раздваја на дијалектичара о добру и на ђавола.

→ *романа*

Аљоша је без трагичног подвојења; али је са сигурним муклим осећањем знао (и говорио) да је и он Карамазов. Он је међутим пошао путем најбољег преображења, путем мистичке сублимације енергије пола, дакле ка победи чистог унутрашњег живота. Схематички гледано, Карамазови представљају следеће: Мића, тежњу за естетичким успијањем; Иван, за идејним; а Аљоша се стварно успије као светљни унутрашњег живота. Да је роман довршен, Мића и Аљоша би, свако на свој начин, ~~и~~ вероватно достигли сублимацију; док би Иван, који је мислио не-главним разумом, (о главном и не-главном разуму расправља у Зборнику, у атејској студији „Достојевски психолог, Д. Чижевски“) он би вероватно имао да буде дефинитивна жртва раздвојености које ~~и~~ сила у себи, имао би да полуде. Јер, страсна жеђ за животом, вољење живота „преко његовог“ смисла, ако се та жеђ и вољење метафизички не преобразе, воде у гладост и пропаг.

Ми подсећамо читаоце *Хијеронима* у Достојевскову роману *Момче*. То је врста малог Ивана Карамазова. Без сатанских моћи Иванових да у екстремима докаже карамазовштину, он у трагичној трајности приказује духовну раздешеност и узалудност свих талената због несублимиране полне енергије.

Врло је надахнут рад г. А. Бема Достојевски, генијални читалац. Аутор подвлачи оно што смо у почетку рекли: и генијални писци ~~у~~ уривају у домаћу литературу, црпу из ње снагу, ~~и~~ ~~и~~ појачавају и утврђују народне типове, и уметничке истине. ~~Н~~ је Дostoјевски генијално ~~и~~ ~~и~~ Грибоједова, зато је Чацки, појачан и проширен код Дostoјевског, постао од фигуре и типа мисао, са умноженим тенденцијама не само друштвеним него и историјским. Зато што је Дostoјевски генијално осећао «мале трагедије» по Пушкиновим поемама, и генијално прочитао редове из Тврдње витеза

... нека присиле оца

Да ме држи као сина, не као мишз

## Рођеног под патосом

дошао је подстрек да се у Достојевском јаве читаве серије проблема и слика о трагедијама људи који из разних разлога живе под патосом, **у** подземљу, у »подпољу«.

Г. П. Бицили приложио је студију која постоји теми значи доста нову ствар за шире кругове наших читалаца: *Зашто Достојејски није написао Живот великога грешника*, то јест, свој намеравани роман о јунаку који би био синтеза свих његових јунака. Достојејски је заиста желео да створи руског надчовека или свечовека, човека и грешника који ће проћи кроз све, али није у том успео. Ми се сећамо редака из *Дневника Достојејскога*, који потврђује да је та жеља била жарка, јер је Достојејски ишао до претераних изјава: да је све што је написао само увод. Зашто Достојејски није успео да даде тога још већег грешника од свих грешника, који заиста нису мали — то је тема која задире у питање трагедије твораштва самог Достојејског, и у питање бесконачне индивидуалности надчовека. Г. Бицили се много позива на студију *Проблеми твораштва Достојејскога*, која је публикована у Ленинграду, чији је аутор Бахтин, и коју смо и ми имали



задовољство да прочитамо, и сад imamo задовољство da je čitaocima napomenemo kao delo prvorazredno. Bahktin je našao »nesklad između ogromnih koncepcija Dostojevskog i његовог гледишта на свет«. »Колективни свечовек... у границама времена и простора... не може реагирати на све...« Извео je даље Bahktin тезу: да су јунаци Dostojevskoga »ван времена, без узajамних функционалних односа са светом, зато управо и нису хероји, него су »образи«. Ти јунаци не еволуирају, сваки је од њих од почетка до краја »дат«, остаје са једним, својим начелом, и све је, како Bahktin лепо каже, »један полифони дијалог«. Идеја се дијалектички развија и умножава, али човек не еволуира. И *закључак*, *у*

Мисао је још једном издана на Браћу Карамазовима. Дар је Достојевски ~~да~~ најпопозорије монологи хероја, али ~~је~~ је остало недовршено, то јест, сви јунаци који су требали да еволуирају као велики грешници, остали су »дати« и недовршени, сваки од њих окован једним начелом, и, збоља, »ван времена«. У том смислу Г. Бицили закључује да хероји Достојевскога, сва та зрачења једног неостварљивог свечовека, више посећају на образе у Дантеовој *Комедији* него на неког Фауста.

Можемо још само по наслову споменути студију проф. Лапиш-на Комично у делима Достојевог, пуну ретко финих дистинкција, мало јаче него само по наслову рад Пљетњева Срцем мудри, то јест рад о старцима-свeticима Достојевоким и уопште руским. Ти старци су, тако да кажемо, у апстракцији они грешници и свезаоци и надљуди, које Достојевики у конкретној уметничкој форми није успео да даде. Ту је чувени Тихон Задонски, којег је Достојевики желео израдити као пуну фигуру, али га је свега унео у главу »Испови-» Ставрогина« у роману Нечисте силе. Ту је не мање чувени старца из Општине Пустиње, коме је Достојевики писао, и са кога је, тврди се, местимично и дословно списао свога старца Зосиму у Браћа Ка-рамзови. Сви ти старци држе собом оно што је развијао проф. Зјењ-ковски: »тема пола је тема земље«; енергија пола је суштинска енер-гија човека, и зато се мимо земље не може ни у светост. Има ван-редна реч старца Амвросија, који »срцем« резимује, даје свој, све што су толики мислиоци разумом написали о преганању човека и над-човека. Старца вели: »Дужност нам је да живимо на земљи иза што се точак врти, и редном тачком тек додиривати земљу, а свима оста-лима стремити горе.«

Ваља још споменути *Додатак* уз овај Зборник: ствар која представља руску истрајност и љубав за посао, и руске размере у замишљању свега онога што ће се у будуће још имати да ради на делу и на заоставштини Достојевскога. То је речник личних имена у целокупним делима Достојевскога. Замишљамо страховити рад прикупљања и контроле! И замишљамо такође: какву помоћ значи за будуће специјалне студије имати на длану свако место где је с реџу или с идејом био присутан јунак Достојевскога, или лице из неког цитата у Достојевској тексту.

# ~~ИЗДОРА СЕКУЛЪТЪ~~